

ROZDZIAŁ IV

Aktualna sytuacja społeczno- gospodarcza gminy Tyczyn

4.1. Syntetyczna charakterystyka gminy

4.1.1. Położenie i obszar gminy

Cały projekt będzie zrealizowany w gminie Tyczyn, leżącej w powiecie rzeszowskim, w województwie podkarpackim.

4.1.2. Sylwetka gminy Tyczyn na tle historycznym

Rys historyczny gminy Tyczyn

Tereny otaczające Tyczyn wykazują bardzo dawne ślady pobytu i działalności ludzkiej, co wiąże się niewątpliwie z korzystnymi warunkami glebowymi, a co

potwierdzają badania archeologiczne. Były to tereny pogranicza polsko-ruskiego, od końca XI w. związane przeważnie z Rusią, by ostatecznie w 1341 r. po wyprawie króla Kazimierza Wielkiego znaleźć się w granicach Polski. Odtąd aż do połowy XV w. Tyczyn wraz z okolicznymi wsiami należał administracyjnie do ziemi sanockiej, a potem do powiatu przeworskiego ziemi przemyskiej. W okresie zaborów należał najpierw do cyrkułu, potem do powiatu rzeszowskiego, a po 1945 r. do województwa rzeszowskiego. Być może część wsi okręgu tyczyńskiego powstała już w czasach ruskich (np. Biała, może Borek), jednak nie da się tego udowodnić z braku materiału źródłowego - pierwsze informacje pisane o nich pochodzą z XIV w. W 1368 r. król Kazimierz Wielki zezwolił na lokację miasta Tyczyna obok starej wsi zwanej Biała. Z 1418 r. pochodzą wiadomości o Borku Starym. Dokument z 1423 r. podaje wykaz wsi okręgu tyczyńskiego - pojawiają się tu m.in. Budziwój i Matysówka. W dokumencie z 1450 r. pojawiają się przedmieścia Tyczyna niewymienione z nazwy, ale z późniejszych dokumentów wynika, że były to Hermanowa (1458 r.) i Kielnarowa (1478 r.). W późniejszym czasie powstały już tylko niewielkie przysiółki - Biechowszczyzna koło Kielnarowej (1695 r.) oraz Czerwonki i Przylasek koło Hermanowej (1745 r.). Z dokumentu lokacyjnego Tyczyna, wydanego przez króla Kazimierza Wielkiego w 1368 r. wynika, że miasto było własnością królewską. Prawdopodobnie już za panowania Ludwika Węgierskiego Tyczyn wraz z okręgiem dostał się w ręce Ottona z Pilczy drogą kupna za sumę 500 grzywien. Po jego śmierci (przed 9.09.1385 r.) właścicielką dóbr tyczyńskich została wdowa po nim Jadwiga (z domu Melsztyńska). Specjalny sąd polubowny w 1404 r. przyznał Władysławowi Jagielle Tyczyn z całym okręgiem, po wypłaceniu Jadwidze i jej córce Elżbiecie 500 grzywien. W ten sposób dobra tyczyńskie wróciły ponownie do skarbu królewskiego.

W 1423 r. król Władysław Jagiełło nadał Janowi z Jicina (Giczyn) swoje dożywocie na mieście Tyczyn z całym kluczem i wsiami, m.in. Białą, Borkiem, Budziwojem i Matysówką, z tym, że po śmierci króla wrócić one miały do dzieci z poprzedniego małżeństwa zmarłej królowej Elżbiety (z domu Pileckiej, trzeciej żony Jagiełły), tj. do Jana, Ofki i Elżbety. Nie wiadomo, czy po śmierci króla w 1434 r. nastąpił podział dóbr między rodzeństwem, wiadomo jednak, że jako właściciel Tyczyna występuje odtąd stale Jan (Pilecki, herbu Leliwa). Tyczyn pozostał w rękach Pileckich do ok. 1585 r., kiedy Anna Pilecka (jedyna spadkobierczyni) poślubiła Krzysztofa ze Stangenbergu Kostkę herbu Dąbrowa. Po jego śmierci, w 1604 r. Anna ponownie wyszła za mąż za Łukasza Opalińskiego herbu Łódzia. Po śmierci Anny w 1631 r. dziedzicem dóbr tyczyńskich został jej syn z pierwszego małżeństwa - Mikołaj Rafał Kostka. Po jego śmierci (zapewne w 1637 r.) i wobec bezpotomnej śmierci jego jedynej córki (1644 r.) dobrami tyczyńskimi zarządzała wdowa po Mikołaju - Zofia Katarzyna (z domu Plemięcka). 6.07.1646 r. zapisała ona w testamencie wszystkie swe dobra (m.in. tyczyńskie) swym kuzynom - Działyńskim herbu Ogończyk. Również Braniczcy herbu Gryf, dalecy krewni Kostków (poprzez Wapowskich) mieli pretensje do tych dóbr. W 1670 r. Jan Klemens Branicki najechał zbrojnie Tyczyn, odbierając go Michałowi Działyńskiemu, co odbiło się głośnie echem na sejmie 1672 r. Kwestia tzw. sukcesji Kostkowskiej ciągnęła się także po śmierci Branickiego w 1673 r. Ostatecznie w 1690 r. syn Jana Klemensa Branickiego, Stefan Mikołaj, zawarł ugodę ze Stanisławem Działyńskim (synem Michała), w wyniku której stał się prawnym posiadaczem Tyczyna z okolicznymi wsiami. Po jego śmierci w 1709 r. dobra odziedziczył syn - Jan Klemens Branicki - który zmarł bezpotomnie w 1771 r. Jan Klemens Branicki, hetman wielki koronny, troszczył się o swoje dobra tyczyńskie. Przebudował tu gruntownie kościół parafialny, uposażył szpital dla ubogich. Uzyskał także przywileje królewskie (Augusta II, a potem Stanisława Augusta Poniatowskiego) na kilka nowych jarmarków dla Tyczyna.

Wdowa po nim, Izabela z Poniatowskich (jego trzecia żona), zatrzymała dla siebie dożywocie na dobrach tyczyńskich (do 1808 r.). Ponieważ przebywała przeważnie w Białymstoku, dobrami tyczyńskimi zarządzał ks. Antoni Wacław Betański - duszpasterz i świetny administrator, prepozyt tyczyński w latach 1770-1783, plenipotent i zarządca dóbr tyczyńskich z ramienia Branickich, a od 1783 r. biskup przemyski. Dzięki jego staraniom w 1772 r. powstało przy kościele parafialnym bractwo św. Trójcy, a sam kościół odnowiony wcześniej nakładem zmarłego Jana Klemensa Branickiego został uroczyście poświęcony 26.05.1782 r. Ksiądz Betański opiekował się miejscową szkołą trywialną, na którą legował w testamencie 2 000 złp. Jako administrator i dzierżawca Tyczyna energicznie i skutecznie regulował wszystkie sprawy miasteczka. Posiadał tu własny dworek, istniejący do chwili obecnej.

Od lat dwudziestych XIX w. dominium tyczyńskie należało do Wodzickich: Piotra (ok. 1828 r.), a następnie do Józefa, Aleksandra, Ludwika (zm. 1894 r.). Rodzina Wodzickich była wielce zasłużona dla Tyczyna. Aleksander Wodzicki, uczestnik powstania listopadowego, własnym kosztem wznosił w 1844 r. nowy budynek szkolny w mieście. Ludwik Wodzicki, jego syn, uczestnik powstania styczniowego, był aktywnym politykiem galicyjskim, od 1877 r. marszałkiem sejmiku krajowego. W 1867 r. z jego inicjatywy zbudowano w Tyczynie młyn parowy, jeden z pierwszych w Galicji. Jemu też zawdzięcza swe powstanie piękna kaplica cmentarna wraz z grobowcem rodziny Wodzickich, zbudowana w latach 1877-1885. Wcześniej jeszcze, bo w 1862 r. rozpoczął on budowę pięknego, murowanego, jednopiętrowego pałacu w Tyczynie, ukończonego kilka lat później i otoczonego rozległym parkiem. Córka Ludwika Wodzickiego, Izabela, poślubiła księcia Janusza Radziwiłła. Po jego wyjeździe z Tyczyna była faktyczną właścicielką dóbr tyczyńskich, które sprzedała w 1911 r. Witoldowi Uznańskiemu. Ten ostatni był właścicielem dóbr tyczyńskich (m.in. folwarków na terenie Tyczyna, Hermanowej i Białej) również w okresie międzywojennym. Niestety, nowy właściciel tyczyńskiego majątku po kilku latach rozpoczął jego systematyczną wyprzedaż, co pociągnęło za sobą spadek znaczenia dworu jako ośrodka kształtującego życie społeczne i kulturalne okolicy. Dwudziestolecie międzywojenne nie zmieniło charakteru Tyczyna. Zmniejszyła się jednak znacznie liczba jego mieszkańców, w wyniku strat wojennych i emigracji, głównie ludności żydowskiej, do Stanów Zjednoczonych. W 1923 roku mający siedzibę w Tyczynie Sąd Powiatowy został zmieniony na Sąd Grodzki, obejmujący swym zasięgiem 36 okolicznych miejscowości. Na czele władz miasta stał burmistrz, wybierany przez 12-osobową Radę Miejską. Równocześnie Tyczyn był też siedzibą Wójta Gminy Zbiorowej - ze swym urzędem i Radą Gminną obejmującą 10 sąsiednich wsi: Białą, Borek Stary, Budziwój, Chmielnik, Hermanową, Kielnarową, Matysówkę, Siedliska, Sołonkę, Straszędzie. Łącznie gmina liczyła ponad 14 tys. mieszkańców i 4 tys. gospodarstw rolnych, z których większość nie przekraczała powierzchni 3 ha.

Po wybuchu II wojny światowej Niemcy wkroczyli do Tyczyna 9 września 1939 roku. W latach 1940-41 szczególnie represyjne działania okupanta spotkały miejscową ludność żydowską. W czerwcu 1942 roku wszystkich Żydów mieszkających w Tyczynie i okolicznych miejscowościach przesiedlono do rzeszowskiego getta, skąd później wywieziono ich do obozów masowej zagłady. W stosunku do ludności polskiej rzeszowskie gestapo przeprowadziło 18 czerwca 1943 roku pacyfikację miasteczka, w trakcie której kilka osób rozstrzelano, a kilkadziesiąt wywieziono do obozów pracy. Chlubną kartę w dziejach Tyczyna stanowi konspiracyjna działalność ruchu oporu, której efektem było m.in. przeprowadzenie w 1944 roku udanego zamachu na proniemieckiego burmistrza Heucherta oraz otwarta bitwa AK-owców

tutejszej placówki Topola z Niemcami, zakończona wyzwoleniem Tyczyna 27 lipca 1944 roku.

Na przestrzeni wieków Tyczyn wraz z okolicznymi wsiami wielokrotnie był niszczone przez najazdy, pożary i epidemie. W 1502 r. miał miejsce napad Tatarów, którzy zniszczyli m.in. młyn miejski. Kolejny napad tatarski miał miejsce w 1594 r. - spalili oni m.in. kościół szpitalny św. Krzyża w Tyczynie. W 1624 r. Tatarzy spalili oprócz domów w Tyczynie również kościoły w niektórych okolicznych wsiach (m.in. w Borku Starym). Również ostatni najazd tatarski w 1672 r. przyniósł tym okolicom sporo zniszczeń - oprócz Tyczyna ucierpiał też m.in. sąsiedni Borek Nowy. Z powodu drewnianej zabudowy zarówno okolicznych wsi, jak i samego Tyczyna, prawdziwą tragedią były pożary. W 1627 r. spłonęło prawie całe miasto. Tyczyn i okoliczne wsie doznały licznych szkód podczas "potopu", bowiem grasowali w tych stronach zarówno Szwedzi, jak i ich sprzymierzeńcy - wojska kozackie i siedmiogrodzkie. Podczas wojny północnej operowały w tych stronach wojska saskie i carskie. Bardzo dużo zniszczeń przyniosła też prywatna wojna Opalińskiego z "Diabłem Łańcuckim" (Stanisławem Stadnickim), który kilkakrotnie najechał Tyczyn na pocz. XVII w. Ogromne straty wśród ludności spowodowała epidemia grasująca tu w 1680 r.

4.1.3. Podstawowe informacje o gminie Tyczyn

4.1.3.1. POŁOŻENIE

Gmina Tyczyn znajduje się w centralnej części województwa podkarpackiego - odległość siedziby gminy od Rzeszowa wynosi 7 km, od Dynowa - 30 km (drogą krajową Rzeszów - Dynów), od siedzib gmin *Doliny Strugu*: od Chmielnika Rzeszowskiego - 7 km, od Błażowej - 16 km i od Hyżnego - 7 km. Jako jednostka administracyjna graniczy: od północy z wojewódzkim Rzeszowem, na małym odcinku od zachodu (wzdłuż Wisłoka) z gminą Boguchwała, od zachodu i północy z gminą Lubenia, od południa z gminami Błażowa i Hyżne, a od wschodu z gminą Chmielnik.

W jej skład wchodzi miasto Tyczyn oraz sześć sołectw:

- ⇒ Biała,
- ⇒ Borek Stary,
- ⇒ Budziwój,
- ⇒ Hermanowa,
- ⇒ Kielnarowa
- ⇒ Matysówka.

4.1.3.2. MIESZKAŃCY

Obszar gminy Tyczyn zamieszkuje 16 472 osób (stan na 2006 rok), co stanowi 10,32 % mieszkańców powiatu i 0,78% mieszkańców województwa. Średnia gęstość zaludnienia na km² wynosi dla miasta 343 osób, a dla gminy 199 osób. Obszar gminy zamieszkuje około 10,32 % ludności całego powiatu rzeszowskiego.

4.1.3.3. OCHRONA ZDROWIA I OPIEKA SPOŁECZNA

Opieka medyczna działa w dwóch sektorach: publicznym i prywatnym, oferując mieszkańcom usługi z zakresu podstawowej opieki medycznej wraz z diagnostyką w Przychodni Rejonowej oraz dwóch ośrodkach zdrowia - w Borku Starym i Budziwoju.

Działalność placówek służby zdrowia uzupełniają: Stacja Opieki Caritas Diecezji Rzeszowskiej, Świetlica Dziennego Centrum Gminnej Aktywności oraz 3 apteki – dwie w Tyczynie oraz w Budziwoju.

Pracownicy medyczni świadczą tylko podstawowe usługi medyczne. Ze specjalistycznej służby zdrowia mieszkańcy korzystają poza granicami gminy, w przychodniach specjalistycznych w Rzeszowie. Najbliższy punkt pogotowia ratunkowego znajduje się w Rzeszowie. Pacjenci z terenu gminy hospitalizowani są w szpitalach w Rzeszowie.

Gmina Tyczyn zajmuje na tle powiatu ziemskiego rzeszowskiego dość wysokie miejsce pod względem liczby lekarzy przypadających na 10 tys. ludności, zarówno ogólnych, jak i stomatologów.

4.1.3.4. EDUKACJA

Na terenie gminy Tyczyn funkcjonuje: 7 szkół podstawowych z oddziałami przedszkolnymi, 1 gimnazjum, ponadgimnazjalny Zespół Szkół, w skład którego wchodzi: licea ogólnokształcące, o profilach; informatycznym, ogólnomedycznym i ogólnopolicyjnym, oraz dwie wyższe uczelnie: Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza i Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

Przedszkola

Przy każdej szkole podstawowej funkcjonują oddziały przedszkolne. W Tyczynie działa również Przedszkole Publiczne prowadzone przez Zgromadzenie Sióstr św. Dominika. W 2004 r. w Budziwoju rozpoczęło działalność Przedszkole Publiczne Zgromadzenia Franciszkanek Rodziny Maryi.

Szkolnictwo podstawowe

Bazę szkolnictwa podstawowego tworzy 7 placówek oraz 1 filia, zlokalizowanych w każdej miejscowości gminy.

Szkoły podstawowe:

- ⇒ Szkoła Podstawowa im. Stanisława Staszica w Tyczynie,
- ⇒ Szkoła Podstawowa w Białej,
- ⇒ Szkoła Podstawowa im. Wojska Polskiego w Borku Starym,
- ⇒ Szkoła Podstawowa im. Józefa Warzochy w Budziwoju,
- ⇒ Szkoła Podstawowa im. sierż. Tadeusza Śladkowskiego w Kielnarowej,
- ⇒ Szkoła Podstawowa im. Św. Królowej Jadwigi w Hermanowej,
- ⇒ Szkoła Podstawowa w Matysówce.

1 września 1999 roku, w związku z wprowadzaniem reformy oświaty, w Tyczynie utworzone zostało Gimnazjum Publiczne im. Jana Pawła II w Tyczynie. Siedziba jego jest odrębny budynek przejęty od Zespołu Szkół w Tyczynie.

Szkolnictwo ponadpodstawowe

W zakresie szkolnictwa ponadpodstawowego na terenie miasta działa Zespół Szkół, w skład którego wchodzi: Liceum Ogólnokształcące, klasy o profilu: informatycznym, ogólnomedycznym i ogólnopolicijnym.

Szkolnictwo wyższe

Ewenementem w skali kraju jest Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Tyczynie. WSSG¹ działa na podstawie decyzji Ministra Edukacji z dnia 24 lipca 1996 roku. Uczelnia jest wpisana do rejestru uczelni niepaństwowych MEN pod numerem 97.

Nadzór nad uczelnią sprawuje Ministerstwo Edukacji Narodowej. Założycielem uczelni jest „Scientia” Sp. z o.o., która tworzy Gmina Tyczyn oraz osoby fizyczne.

27 lipca 2007 roku 70% udziałów w Spółce "Scientia" sp. z o.o., która jest założycielem Wyższej Szkoły Społeczno Gospodarczej w Tyczynie nabyła Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie. W ten sposób WSiIZ przejęła faktyczną kontrolę nad WSSG w Tyczynie, co pozwoli na podjęcie energicznych działań mających na celu uzdrowienie sytuacji w WSSG, a następnie na połączenie obu Uczelni.

Najwięcej korzyści odniosą studenci WSSG. Otwierają się przed nimi wielkie możliwości. Kontynuować będą naukę na jednej z wiodących uczelni niepublicznych w Polsce. WSiIZ w tegorocznych rankingach szkół wyższych zajmuje pierwsze miejsca. Do połączenia obu uczelni dojdzie po uzyskaniu decyzji od Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Państwowej Komisji Akredytacyjnej. Do czasu przejścia Uczelni obowiązki rektora pełnił będzie prof. nadzw. dr hab. Piotr Kłodkowski. W Tyczynie zostanie utworzony wydział humanistyczno-społeczny WSiIZ. Studia na nowym wydziale WSiIZ ruszą prawdopodobnie w październiku 2008 roku. Studenci WSSG, którzy będą wtedy w trakcie studiów, będą je kontynuować na WSiIZ.

Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Tyczynie (obecnie w trakcie łączenia się z Wyższą Szkołą Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie - największą niepaństwową uczelnią w województwie podkarpackim) jako pierwsza niepubliczna szkoła wyższa w regionie uzyskała uprawnienia do prowadzenia studiów na kierunku Socjologia, ze specjalnościami:

Specjalności:

- socjologia społeczności wirtualnych
- socjologia bezpieczeństwa publicznego,
- socjologia komunikowania społecznego,
- socjologia administracji,
- socjologia pomocy społecznej,

¹ <http://www.wssg.edu.pl/mos/Frontpage/>

- socjologia organizacji i zarządzania.

Uczelnia prowadzi oprócz studiów zawodowych [licencjackich], także studia podyplomowe, w zakresie:

1. Socjologii zarządzania kryzysowego
2. Socjologii administracji
3. Socjologii organizacji i zarządzania
4. Socjologii komunikowania społecznego
5. Socjologii pomocy społecznej i resocjalizacji
6. Socjologia turystyki i rekreacji
7. Socjologia zdrowia i medycyny
8. Europeistyki
9. Socjologii organizacji i zarządzania oświatą
10. Wiedzy o społeczeństwie i integracji europejskiej – studia trzyletnie (kwalifikacyjne dla nauczycieli)

Uczelnia posiada własną bibliotekę i czytelnie, pracownie komputerowe wyposażone w nowoczesny sprzęt i oprogramowanie, sale dydaktyczne w zabytkowym budynku Sadu Grodzkiego, kompleks dydaktyczno-mieszkalny i atrakcyjne tereny do wypoczynku i rekreacji.

Absolwenci kończący studia otrzymują tytuł zawodowy licencjata i mogą podjąć uzupełniające studia magisterskie.

W Kielnarowej - Królce zlokalizowany jest Campus Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie – Centrum Turystyki i Rekreacji: obiekt dydaktyczny z pracowniami komputerowymi i językowymi, hala sportowa, boiska, pole namiotowe (w planach gabinet rehabilitacji, karczma regionalna, stadnina koni, kaplica).

4.1.3.5. KULTURA, TURYSTYKA I SPORT

Placówkami organizującymi życie kulturalne mieszkańców gminy są: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury, domy ludowe działające we wszystkich miejscowościach, Muzeum Regionalne w Tyczynie oraz 5 placówek bibliotecznych znajdujących się w Tyczynie, Borku Starym, Budziwoju, Hermanowej i Kielnarowej.

W Tyczynie działa również Towarzystwo Miłośników Ziemi Tyczyńskiej zrzeszające ponad 30 członków zainteresowanych popularyzacją historii Tyczyna i okolic, ochrona dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazowego, rozwojem działalności kulturalnej i oświatowej.

Na terenie gminy istnieją kluby i zespoły sportowe. Są to:

- ⇒ LKS „Grunwald” w Budziwoju (sekcja piłki nożnej), drużyna występuje w rozgrywkach klasy B
- ⇒ LKS „Herman” w Hermanowej – sekcja piłki nożnej; drużyny seniorów i juniorów występują w rozgrywkach klasy „A”
- ⇒ LKS „Strug” Tyczynie – sekcja piłki nożnej; drużyna seniorów gra w V lidze, juniorzy starsi i młodsi w klasie „O”

- ⇒ LZS „Jar” Kielnarowa – sekcja tenisa stołowego; drużyna kobiet startuje w II lidze, dwie drużyny męskie w III lidze
- ⇒ UKS „Leś – Pol” Borek Stary – sekcja tenisa stołowego, drużyna kobiet w II lidze
- ⇒ UKS – Zespół Akrobatyczno - Taneczny „Flimero”
- ⇒ UKS „Budziwój” – sekcja tenisa stołowego i zapasów
- ⇒ LKS „Biała” – sekcja piłki nożnej, drużyna seniorów, klasa C

Największym klubem sportowym jest „Strug” w Tyczynie. Dysponuje on boiskiem z trybunami na 600 miejsc siedzących oraz pawilonem sportowym. Właścicielem stadionu jest Gmina Tyczyn.

O walorach krajobrazowych terenu gminy Tyczyn decyduje budowa geomorfologiczna w połączeniu z szatą roślinną. Dolina rzeki Wisłok to rozległa równina o szerokości 4,3 - 5,0 km. Większość gminy ma charakter wyżynny. W części gminy, która obejmuje Pogórze Dynowskie, stoki cechują się znacznymi spadkami i urozmaiconą rzeźbą, ponieważ są przedzielone nieckowatymi dolinami o płaskich dnach wciosowych o głęboko wciętym podłożu. Obszar ten rozcinają doliny boczne rzeki Strug, Chmielnika i Hermanówki. Wzgórza porasta zieleń nadrzeczna. Najwyżej położone tereny gminy porastają kompleksy leśne, które dają korzystne wrażenia estetyczne w okresie jesiennego przebarwienia liści. Duży kompleks leśny w hermanowskim przysiółku. Przylasek posiada atrakcje turystyczno - użytkową w postaci źródła z dobrą wodą. Wiosną w krajobrazie dominują zakwitające krzewy i niektóre drzewa. Dominującym typem krajobrazu jest krajobraz kulturowy, w dużej części harmonijny, z charakterystyczną dla gospodarki rolnej mozaiką upraw rolnych, łąk, pastwisk, sadów i zadrzewień śródpolnych. Istotną rolę w krajobrazie odgrywają pojedyncze egzemplarze okazałych drzew na otwartej przestrzeni lub też nieduże ich grupy.

We wschodniej części gminy Tyczyn położony jest fragment Hyżniansko-Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu o powierzchni około 1100 ha. Jego

granica przebiega wzdłuż dróg publicznych wiodących z Chmielnika Rzeszowskiego do Kielnarowej i dalej przez Borek Stary w kierunku wsi Brzezówka, położonej w gminie Hyżne. Obejmuje część pasma wzgórz ciągnących się od Hyżnego w kierunku Matysówki, między dolinami rzeki Strug i potoku Chmielnik. Piękno obszaru gminy możemy podziwiać z ponad 20 miejsc określanych jako punkty, ciągi, platformy i korytarze widokowe.

Na obszarze gminy wytyczono dwa szlaki turystyczne:

- ⇒ żółty „Dookoła Rzeszowa”, na terenie gminy Tyczyn biegnie ok. 13 kilometrowy fragment tej trasy: Budziwój-Przylasek, Studzionka, Hermanowa-Skotnik, Hermanowa-Za Woda, Tyczyn, Kielnarowa, Matysówka, Słocina-sw. Roch;
- ⇒ niebieski – Rzeszów-Dynów: Biała – Łany Bielskie – grzbiet wzgórz na granicy Matysówki – Kielnarowa – Borówki.

4.1.3.6. PROFIL ŚRODOWISKOWY

Emisja zanieczyszczeń do wód i atmosfery

Gmina Tyczyn położona jest w dorzeczu Wisłoka. Wody powierzchniowe stojące występują w kilku niewielkich stawach, pełniących rolę małej retencji, położonych na zachód od parku w Tyczynie. Ponadto północna część gminy przylega do zbiornika retencyjnego na Wisłoku w Rzeszowie. Zbiornik w tym rejonie jest zamulony, zarastający, z trudno dostępnymi brzegami.

Największym ciekim wodnym przepływającym przez całą gminę jest rzeka Strug, płynąca korytem wciętym w dno swojej doliny od 6 do 12 m i wpadająca do Wisłoka już poza granicami gminy, w Rzeszowie. Stan czystości wód w Wisłoku i Strugu w ogólnej ocenie nie odpowiada normom. Brak jest odpowiednich badań określających stan czystości wód w dopływach. Jednak w związku z brakiem kanalizacji w większości obszaru dorzecza i zrzucaniem ścieków bytowych do przepływających cieków można oceniać, że jakość wód w tych ciekach pod względem czystości nie jest najlepsza.

Gmina Tyczyn jest obszarem źródłiskowym dla wielu cieków stałych. Źródła cieków znajdują się w podszczytowych partiach wzniesień Pogórza Dynowskiego, mają zróżnicowaną wydajność od 0,2 do 1,0 m³ na godzinę. Jedno ze źródełek, w przysiółku Hermanowej – Przylasek, zostało ujęte jako czerpalne i stanowi cel zaopatrzenia w „dobrą wodę”, szczególnie dla mieszkańców Rzeszowa.

Wody podziemne

Na obszarze gminy można wyróżnić trzy obszary o odmiennych warunkach hydrogeologicznych:

- ⇒ obszar doliny Wisłoka, Strugu oraz ich większych dopływów
- ⇒ obszar związany z wierzchowina lessowa Przedgórza Rzeszowskiego
- ⇒ obszar obejmujący fragmenty Pogórza Dynowskiego

Poziom wód gruntowych obszaru dolin Wisłoka, Strugu i ich dopływów związany jest z czwartorzędowymi osadami piaszczysto - żwirowymi pochodzenia rzeczno, pokrytymi madami. Warstwa wodonośna jest zasilana przez wody z rzek i infiltrujące wody poopadowe. Wydajność studni zlokalizowanych na tym obszarze wynosi od 3 do 30 m³/h. Fragment doliny Wisłoka w rejonie Budziwoja jest częścią zbiornika wód podziemnych pod nazwą Dolina Wisłoka.

Wody podziemne na obszarze gminy są wykorzystywane poprzez ujęcia i wodociągi na potrzeby bytowo-gospodarcze gminy, a także komercyjnie dla potrzeb konsumenckich w wytwórni wód mineralnych (Borek Stary). Wydajność studni nie jest dostateczna, co powoduje konieczność gromadzenia wody w zbiornikach wyrównawczych.

Wokół niektórych ujęć wód podziemnych obowiązują zatwierdzone strefy ochrony bezpośredniej i pośredniej, w obrębie których obowiązują ograniczenia dotyczące zagospodarowania i użytkowania terenów. Poza tym, wody podziemne wykorzystywane są poprzez studnie kopane dochodzące zwykle do pierwszego napotkanego poziomu wodonośnego lub wód sródglinowych, a także poprzez ujęcia źródeł. Jakość wód w studniach wierconych, głębinowych i ujęć źródłanych odpowiada obowiązującym normom. Natomiast woda w studniach kopanych narażona jest na zanieczyszczenia ze względu na sąsiedztwo źródeł skażeń (gnojowników, nieszczelnych szamb).

Wody podziemne, w związku z ograniczonym zakresem oczyszczania ścieków w gminie, są narażone na zanieczyszczenia. Tereny gminy Tyczyn zalicza się do obszarów o wysokiej czystości ekologicznej.

Swoista równowagę ekologiczną obszaru stanowią: zdrowy podgórski, a jednak łagodny klimat, brak uciążliwego przemysłu, oddalenie od dużych ośrodków miejskoprzemysłowych, nieskażone gleby, źródła i strumyki oraz enklawy zadrzewień. Wiele do życzenia pozostawia jakość większych rzek – Hermanówki i Strugu, na których stan czystości wpływają ścieki bytowe, środki ochrony roślin zmywane z pól oraz resztki nawożenia, powodujące niekorzystny stan zanieczyszczenia biologicznego oraz obecność azotu azotanowego.

Zanieczyszczenie atmosfery powodują emisje zanieczyszczeń z palenisk indywidualnych, kotłowni zakładowych oraz środków transportu. Badania powietrza wykazują niewielki stopień stężenia dwutlenku siarki, pyłów i śladowe ilości metali ciężkich. Głównym zagrożeniem dla powierzchni ziemi są odpady z gospodarstw domowych gromadzone na dzikich wysypiskach śmieci.

4.1.3.7. PROFIL GOSPODARCZY

Na koniec roku 2006 na terenie gminy funkcjonowało 1115 podmiotów gospodarczych, w tym 295 w Tyczynie. W sektorze publicznym w mieście zarejestrowanych jest 12 podmiotów stanowiących własność komunalną, na terenie sołectw 6 (w tym 100% komunalnych). Jeden podmiot w mieście i jeden na terenie gminy są z udziałem kapitału zagranicznego. W sektorze prywatnym zarejestrowanych było 1 093 podmiotów ogółem.

4.2. Podstawowe informacje o województwie podkarpackim

4.2.1. Położenie i walory województwa

Województwo podkarpackie położone jest na południowym-wschodzie Polski. Graniczy ze Słowacją (na południu) i Ukrainą (na wschodzie). Podkarpackie nie jest ani duże (17 844 tys. km² – 11 lokata), ani ludne (2,1 mln mieszkańców – 9 lokata). Gęstość zaludnienia (118 osób na km²) nie przekracza średniej krajowej.

Poziom zurbanizowania jest najniższy spośród wszystkich regionów kraju (jedynie 40,5% ludności miejskiej). Cały obszar województwa objęty jest współpracą transgraniczną w ramach Euroregionu Karpaty. Górski charakter województwa warunkuje rozmieszczenie ludności i strukturę gospodarki. Stolicą regionu jest Rzeszów (159 tys. mieszkańców). Inne większe miasta to: Przemyśl (68 tys. mieszkańców), Krosno (68 tys.), Tarnobrzeg (50 tys.). Podkarpackie jest jednym z najbiedniejszych regionów Polski oraz Unii Europejskiej. PKB na mieszkańca wynosi 15,4 tys. zł – stanowi to jedynie 72,2% średniej krajowej (15 lokata). Struktura wytwarzania wartości dodanej brutto charakteryzuje się najmniejszym w porównaniu do innych województw udziałem usług rynkowych (43,7% wobec średniej krajowej wynoszącej 50,2%). Usługi nierynkowe stanowią 20,8 WDB, a przemysł i budownictwo 33,2% – w przypadku obu tych wskaźników województwo zajmuje 4 miejsce w kraju. Udział rolnictwa w WDB (2,3%) jest mniejszy niż średnia krajowa (2,9), ponadto udział ten zmniejszył się w okresie 1999-2004 w sposób znaczący (o 35 pkt. proc. względem średniej krajowej). Dobre warunki rozwoju

rolnictwa występują jedynie w widłach Wisły i Sanu. Podkarpackie rolnictwo cechuje się niską towarowością, małą efektywnością oraz szczególnie złą strukturą agrarną. Średnia powierzchnia użytków rolnych przypadających na gospodarstwo jest o połowę niższa niż przeciętna w kraju. Pod względem nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca województwo lokuje się na 10 pozycji z nakładami stanowiącymi 74,3% średnich nakładów krajowych. Co prawda w okresie 1999-2004 dynamika wzrostu nakładów inwestycyjnych była znaczna, jednak wciąż są to wartości zbyt małe, aby wprowadzić region na ścieżkę dynamicznego rozwoju. Dynamizacja rozwoju gospodarczego będzie trudna również z powodu małych nakładów na badania i rozwój (jedynie 36,7% średniej krajowej i w konsekwencji 10 lokata). Przy ogólnie niskich nakładach na B+R korzystnie wygląda ich struktura – otóż znaczący udział (jak na polskie warunki) w finansowaniu badań i rozwoju mają przedsiębiorstwa. Słabość regionalnej gospodarki przejawia się w najniższej w kraju liczbie spółek prawa handlowego na 1 tys. mieszkańców (46% średniej krajowej) oraz w najniższym w kraju przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniu brutto. Bezrobocie rejestrowane (19,1%) jest niewiele wyższe od stopy bezrobocia dla kraju. Obok tej formy, w regionie ze szczególnym nasileniem występuje rolnicze bezrobocie ukryte i niepełne wykorzystanie zasobów pracy na obszarach wiejskich. Współczynnik aktywności zawodowej nieznacznie odbiega od przeciętnego. Liczba pracujących na 1 tys. ludności wynosząca 303 osoby jest sporo niższa od średniej krajowej (325 osób). Wskaźnik obciążenia ekonomicznego jest jednym z najwyższych w kraju (3 lokata) – prawie 63 osoby w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Największą atrakcją turystyczną województwa są Bieszczady – najslabiej zaludniony rejon Podkarpacia. Obszary chronione (w tym Parki Narodowe: Bieszczadzki i Magórski) zajmują 47,5% powierzchni województwa. Baza turystyczna jest jednak słabo rozwinięta, co w znaczący sposób ogranicza możliwości rozwoju turystyki.

4.2.2. Województwo na tle kraju

PODKARPACIE	W 2004 r.			Dynamika 1999 - 2004	
	wartość	Polska = 100%	Lokata	Zmiana w pkt % względem średniej krajowej	Zmiana lokaty
Powierzchnia w km ²	17844	5,7	11		
Ludność w tys.	2097,3	5,4	9		
Gęstość zaludnienia (os/km ²)	118	96,3	7	0,0	0
Wskaźnik urbanizacji (liczba ludności w miastach do ludności ogółem)	40,5	65,8	16	-0,7	0
PKB na mieszkańca w zł	15436	72,2	15	-0,1	0
Wartość dodana brutto w:					
- rolnictwie w %	2,3	79,3	12	-35,3	-4
- przemyśle i budownictwie %	33,2	110	4	0,0	-1
- usługach rynkowych w %	43,7	87	16	0,6	-2
- usługach nierynkowych w %	20,8	126,8	4	5,0	0
Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca w zł	2345	74,3	10	13,0	3
Nakłady na działalność B + R na 1 mieszkańca w zł	49,6	36,7	10	-19,8	0
Automatyczne linie przemysłowe na 10 tys mieszkańców	3,04	118,4	13	-12,4	0

PODKARPACKIE	W 2004 r.			Dynamika 1999 - 2004	
	wartość	Polska = 100%	Lokata	Zmiana w pkt % względem średniej krajowej	Zmiana lokaty
Spółki prawa handlowego na 1 tys. mieszkańców	2,7	46,0	16	6,7	0
Pracujący na 1 tys. ludności	303,0	93,2	10	-20,3	-8
Współczynnik aktywności zawodowej	53,8	98,4	10	-5,2	-7
Wskaźnik obciążenia ekonomicznego (ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym)	62,9	109,4	3	-1,0	0
Stopa bezrobocia rejestrowanego (stan w XII)	19,1	101	10	-10,2	-3
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł	1941	85,4	16	-0,4	-1
Powierzchnia obszarów prawnie chronionych w %	47,5	146,2	3	-0,3	1